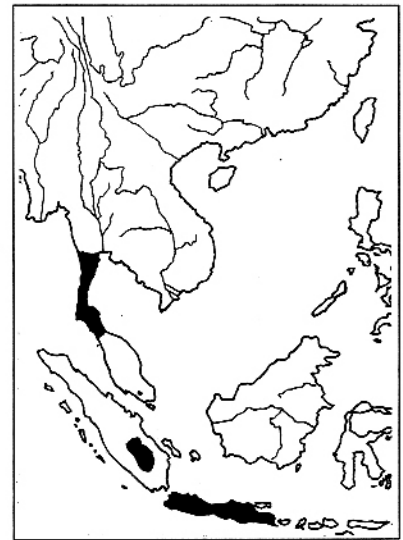

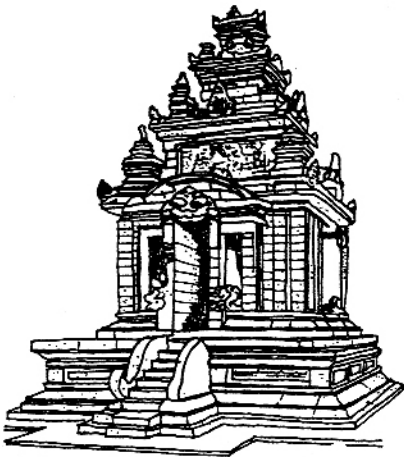
ศิลปะสมัยศรีวิชัย พุทธศตวรรษที่ ๑๓-๑๔

ในดินแดนทางภาคใต้ของไทยตั้งแต่จังหวัดสุราษฎร์ธานีจนถึงจังหวัดสงขลา มีศิลปกรรมแบบหนึ่งลักษณะเหมือนศิลปะคุปตะ หลังคุปตะ และปาละ-เสนะของอินเดียตามลำดับ แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของอินเดียที่มีอยู่ในดินแดนแถบนี้ ศิลปะทางภาคใต้ของไทยนี้มีลักษณะคล้ายคลึงกับศิลปะซึ่งพบในเกาะชวาและสุมาตรามากที่สุด จนยากจะซึ่งบ่งชี้ลงไปได้ว่าทำ ณ ที่ใด ส่วนมากเป็นของที่สร้างเกี่ยวเนื่องในพุทธศาสนาเถรวาท มีอายุระหว่างพุทธศตวรรษที่ ๑๓-๑๔ นักปราชญ์ทางโบราณคดีกำหนดเรียกว่า *ศิลปะศรีวิชัย* ตามนามอาณาจักร ปกครองโดยราชวงศ์ไศเลนทร์ อาณาจักรศรีวิชัยมีราชธานีอยู่ที่ใดเป็นเรื่องที่ถกเถียงกันและยังตกลงกันไม่ได้ บางพวกก็อ้างว่าอยู่ที่ภาคกลางของชวา เพราะมีศิลปะวัตถุและสถาปัตยกรรมมาก บางพวกก็อ้างว่าอยู่ที่เมืองปาเลมบังในเกาะสุมาตรา บ้างก็อ้างว่าอยู่ทางตอนใต้ของประเทศไทย มีศูนย์กลางอยู่ที่สุราษฎร์ธานี จากการที่มีผู้กล่าวอ้างถึง ๓ ทางถึงเรื่องศูนย์กลางของอาณาจักรศรีวิชัย แสดงให้เห็นว่าอาณาจักรศรีวิชัยต้องมีการปกครองร่วมกัน แต่ละท้องถิ่นที่จะต้องเมืองสำคัญอันเป็นศูนย์กลางการปกครองภายในขอบเขตของตน เช่น ที่เกาะชวา สุมาตรา และในดินแดนทางตอนใต้ของประเทศไทย คือตั้งแต่สุราษฎร์ธานีลงไป อาณาจักรศรีวิชัยมีอยู่ในจดหมายเหตุจีนราชวงศ์ถังว่า *เจลิไฟเซ* ระหว่างพุทธศตวรรษที่ ๑๓-๑๔ และในระยะกลางพุทธศตวรรษที่ ๑๕ จดหมายเหตุจีนในราชวงศ์ซ้องเรียกว่า *ซันไฟซี* คติความเชื่อถือของอาณาจักรศรีวิชัยนั้น ถึงแม้ว่าอาณาจักรศรีวิชัยจะนับถือพุทธศาสนาเถรวาท แต่ระบอบความเชื่อถือหรือระบอบการปกครองแบบ *มหาราช* หรือ *ไศเลนทร์* = ไศล+อินทร = ผู้เป็นใหญ่แห่งภูเขา ซึ่งหมายถึงพระมหากษัตริย์ผู้ปกครองอาณาจักรศรีวิชัย มีฐานะเทียบเท่ากับพระอินทร์หรือพระอิศวรซึ่งอยู่บนภูเขา แสดงให้เห็นอิทธิพลของศาสนาพราหมณ์ที่ยังคงมีอยู่ในระบอบการปกครองแบบมหาราชของอาณาจักรศรีวิชัย เป็นการชี้ชัดให้เห็นได้ว่า ระบอบความเชื่อถือและความสัมพันธ์อันแน่นแฟ้นระหว่างชาวอินเดียบอกกลุ่มชนในภูมิภาคนี้ ยากที่จะแยกกันออกทั้งทางด้านสังคม วัฒนธรรม ทางการค้าขาย ที่แน่นแฟ้นที่สุดก็คือศาสนาและการปกครอง

๗๗.

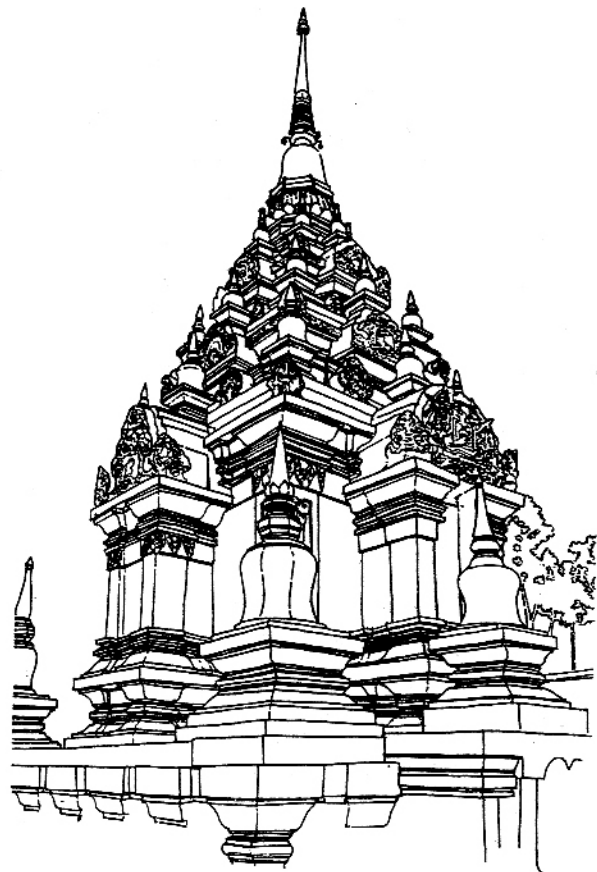
๗๗. แผนที่อาณาจักรศรีวิชัย

๗๘.

จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ ทำให้ทราบได้ว่า อาณาจักรศรีวิชัย ในระยะต่อมาถูกครอบครองโดยมหาราชแห่งเกาะชวา และมหาราชแห่งเกาะชวาก็ได้แผ่พระบรมเดชาานุภาพต่อถึงกรุงกัมพูชา อันถือเป็นการปรากฏฐานทางวัฒนธรรม ตลอดจนอิทธิพลทางศาสนาและสถาปัตยกรรมลงในดินแดนกัมพูชาอย่างมั่นคงในเวลาต่อมา

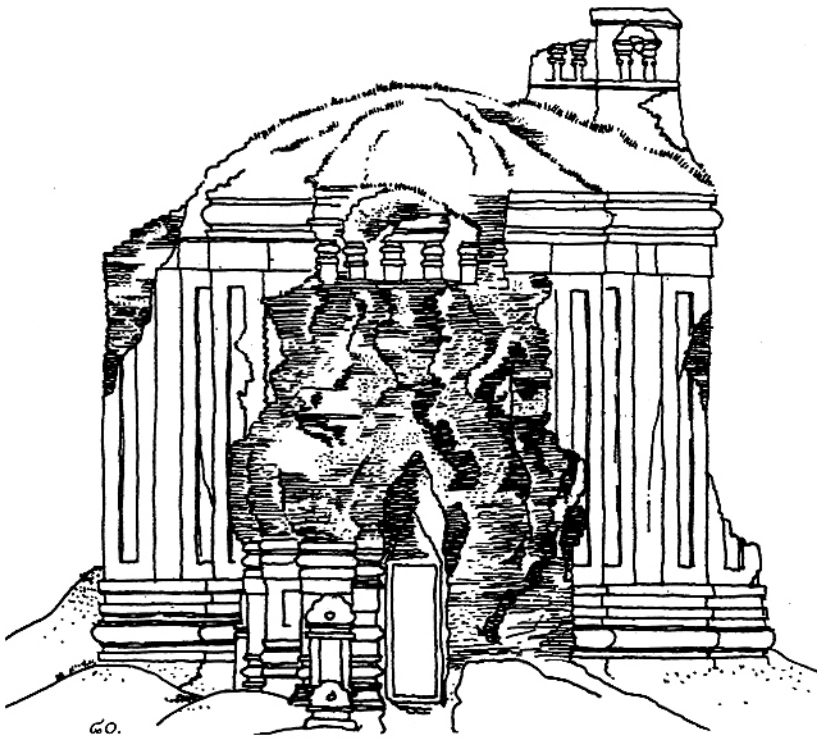
ศิลปะแบบศรีวิชัยในประเทศไทยมีความเจริญรุ่งเรืองอยู่จนถึงพุทธศตวรรษที่ ๑๘ มีขอบเขตตั้งแต่จังหวัดสุราษฎร์ธานีจนถึงจังหวัดสงขลา ซึ่งในขณะนั้นศูนย์กลางอยู่ที่อำเภอไชยาเรียกว่า *คราเท* สถาปัตยกรรมแบบศรีวิชัยเป็นสถาปัตยกรรมทางพุทธศาสนาแบบมหายาน พบมากที่สุดที่อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี ซึ่งรวมทั้งศิลปะต่าง ๆ ด้วย สำหรับสถาปัตยกรรมสำคัญของศิลปะแบบศรีวิชัยที่ไชยาก็คือ *พระบรมธาตุไชยา* ลักษณะของพระบรมธาตุไชยานั้น เป็นอาคาร ๔ เหลี่ยมซ้อนกัน ๓ ชั้น ตั้งอยู่บนฐานยกเก็จแบบมีเสาอิงประดับ อาคารชั้นล่างสุดมีมุขยื่นทั้ง ๔ ด้าน ประดับด้วยซุ้มแบบจรนำ ที่มุมทั้ง ๔ ทุกชั้นจะมีเจดีย์เล็กประดับ เจดีย์นี้ระฆังจะคอดกลาง อันเป็นลักษณะเฉพาะของเจดีย์ศรีวิชัย ยอดพระบรมธาตุไชยานี้ถูกซ่อมแซมในสมัยรัชกาลที่ ๕ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ จึงทำให้ยอดแตกต่างกว่ายอดเดิมไป (ปัจจุบันยอดเดิมนยังคงตั้งอยู่บริเวณลานด้านหน้าพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติไชยา)

๗๙.

๗๘. เจดีย์ (จันทิ) แบบชวาศรีวิชัย หลังคาซ้อนเป็นชั้น มีเจดีย์ที่ศประดับ

๗๙. พระบรมธาตุไชยา เป็นมณฑปแบบศรีวิชัย

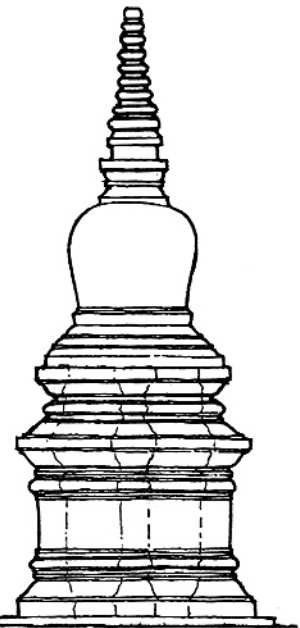

๔๐. เจดีย์วัดแก้ว อำเภอลำทะเมนชัย ส่วนยอดน่าจะ
จะมีลักษณะเป็นชั้นซ้อนอย่างปราสาท
ของจาม

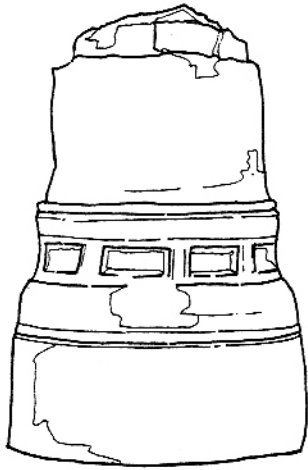
๔๑. เจดีย์ทรงกลม ระฆังเฆวคอด บริเวณ
ภายในลานระเบียงคดพระบรมธาตุไชยา

ลักษณะเจดีย์ศรีวิชัยอีกแบบหนึ่งคือเจดีย์ทรงกลม ระฆังเฆวคอด ตั้งอยู่บริเวณภายในลานระเบียงคดของพระบรมธาตุไชยาทางด้านหลังพระอุโบสถ มีลักษณะฐานแบบบัวลูกแก้วคั่นรับองค์เจดีย์ ระฆังเป็นแบบระฆังเฆวคอด ต่อด้วยยอดแบบปล้องไฉน นับเป็นเจดีย์ทรงกลมแบบศรีวิชัยของไชยาที่มีลักษณะแตกต่างกับเจดีย์ทรงกลมในชวา ลักษณะเจดีย์ทรงกลมเช่นนี้ได้ขยายอิทธิพลไปถึงสถาปัตยกรรม ณ สุโขทัย เช่นที่วัดพระพายหลวง มีเจดีย์ทรงกลมก่อด้วยศิลาแลง องค์ระฆังเฆวคอดตั้งอยู่บนฐานสูง นอกจากนี้ยังมีเจดีย์ชนิดมีเรือนธาตุประดับด้วยจระนำ เป็นเจดีย์ชนิด ๕ ยอด ณ วัดเจดีย์เจ็ดแถว เมืองศรีสัชชนาลัย ก็ได้รับอิทธิพลจากศิลปะสถาปัตยกรรมของศิลปะสมัยศรีวิชัยเช่นกัน

เจดีย์วัดแก้ว อำเภอลำทะเมนชัย เป็นเจดีย์ ๔ เหลี่ยมซ้อนเป็นชั้นแบบเจดีย์วัดพระบรมธาตุไชยา แต่เจดีย์ที่วัดแก้วมีลักษณะเหมือนปราสาทจามในประเทศญวนในพุทธศตวรรษที่ ๑๕ ที่ว่าเหมือนปราสาทจามนั้นเพราะผังเป็น ๔ เหลี่ยม มีซุ้มเป็นมุขยื่น หลังคาซุ้มซ้อน ๒ ชั้นเช่นปราสาทจาม ภายในซุ้มเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูป ที่ผนังด้านนอกของเรือนธาตุมีเสาดิ่งชนิดลวดทองไม้ ซุ้มของเจดีย์วัดแก้วนี้เป็นซุ้มโค้ง ปลายม้วนเข้า มีส่วนปลายของยอดแหลม ลักษณะซุ้มเช่นนี้ก็เหมือนกับซุ้มในศิลปะชวาโดยทั่ว ๆ ไป และเป็นการก่ออิฐชนิดไม่สอปูน อันเป็นสถาปัตยกรรมแบบเก่า เฉพาะเจดีย์ที่วัดแก้วนี้ควรเรียกว่ามณฑปวัดแก้วจะเหมาะที่สุด

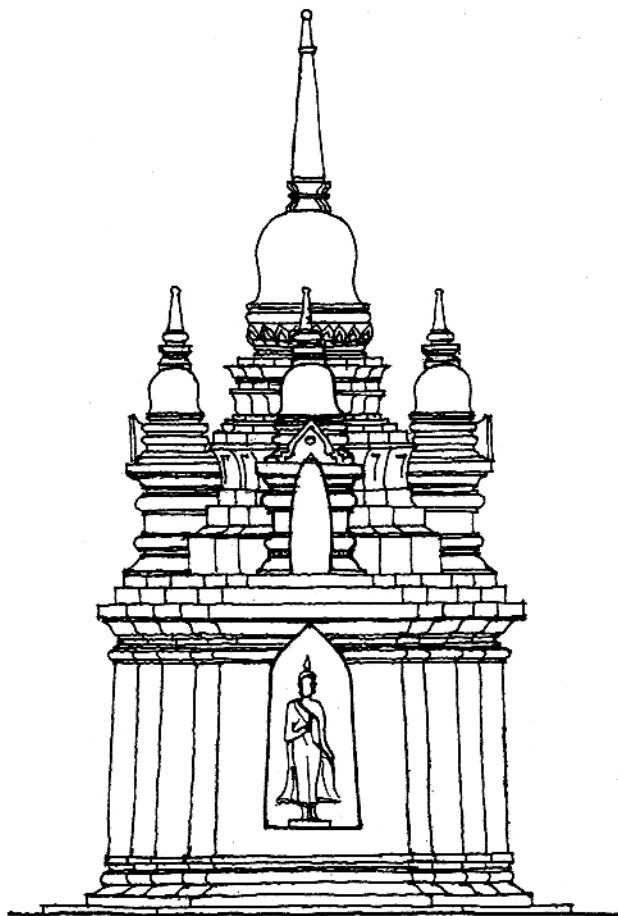
๔๑.

๔๒.

สถาปัตยกรรมแบบศรีวิชัย ที่สามารถยกเป็นตัวอย่างอ้างอิงได้อีกแบบหนึ่งก็คือ พระบรมธาตุนครศรีธรรมราช แต่องค์พระบรมธาตุได้ถูกซ่อมแปลงเป็นเจดีย์ทรงลังกาในพุทธศตวรรษที่ ๑๗ อย่างไรก็ตามทางด้านหน้าทางเข้าระเบียงคดพระบรมธาตุมีเจดีย์แบบ ๕ ยอดองค์หนึ่ง เจดีย์แบบ ๕ ยอดนี้อาจจะถือได้ว่าเป็นเจดีย์ ๕ ยอดแบบศรีวิชัย โดยมีฐานเป็นอาคารย่อมุมไม้ยี่สิบ แต่ละด้านมีซุ้มคูหาประดิษฐานพระพุทธรูป ต่อจากฐานจะเป็นฐานเล็กซ้อนย่อมุมเพื่อรับเจดีย์องค์ประธาน ซึ่งแต่ละด้านของฐานนี้ซีกเป็นมุขยื่นออกมาจากฐานย่อมุมที่รับเจดีย์องค์ใหญ่ ส่วนยอดบนมุขนี้มีเจดีย์เล็กประดับอยู่ ลักษณะของเจดีย์ประธานและเจดีย์บนยอดมุขเป็นเจดีย์ระฆังเอวคอดแบบศรีวิชัย เจดีย์นี้เป็นเจดีย์ ๕ ยอดแบบศรีวิชัยที่เป็นเครื่องชี้ให้เห็นถึงสถาปัตยกรรมแบบศรีวิชัยที่เมืองนครศรีธรรมราช

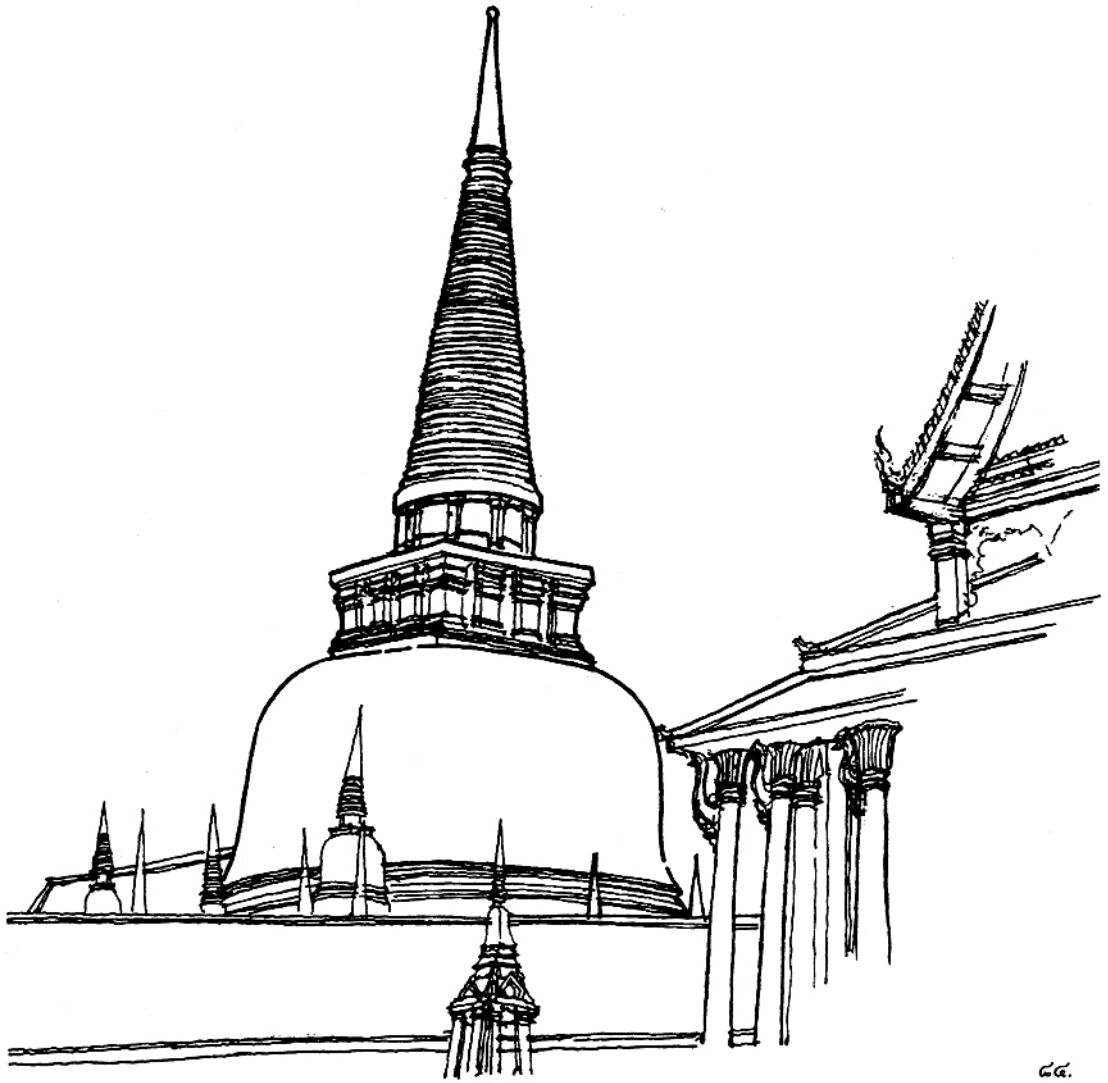
เจดีย์ ณ วัดเขาน้อย จังหวัดสงขลา เป็นเจดีย์ที่สร้างอยู่บนภูเขา ปัจจุบันเหลือแต่ฐาน ๔ เหลี่ยมย่อมุมแบบยกเก็จ ส่วนกลางของแต่ละด้านมีซุ้มโค้งแบบศรีวิชัย ที่มุมจะเห็นแนวเป็นฐาน ๔ เหลี่ยม ซึ่งอาจจะเป็นที่รองรับเจดีย์เล็ก แทนที่จะยกเก็จออกตอนกลางซุ้มก็ยกเก็จออกตอนมุม ส่วนกลางเป็นเจดีย์ใหญ่ (ซึ่งข้อนี้สันนิษฐานว่าอาจจะเป็นอย่างนี้ได้) เพราะยังมีแนวอิฐที่เรียงให้เห็นรอยลูกแก้วของเจดีย์ตอนที่เป็นองค์ระฆังตอนกลาง สถาปัตยกรรม

๔๓.

๔๒. สถูปดินเผาจำลองแบบศรีวิชัย พบที่เมืองโบราณ อำเภอชะร้ง จังหวัดปัตตานี

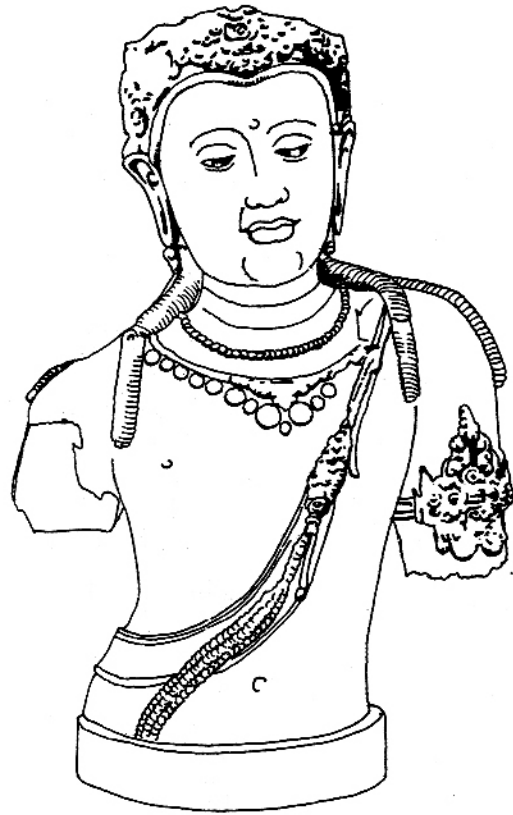
๔๓. เจดีย์ทรงกลม ๕ ยอด บนลานนอกระเบียงคดพระบรมธาตุนครศรีธรรมราช

๔๔.

ในศิลปะศรีวิชัยทางภาคใต้ของไทยนี้ ไม่พบผังบริเวณที่จะบ่งชี้ได้เหมือนสถาปัตยกรรมในเกาะชวาบางแห่งที่ยังเหลือแนวของระเบียงคด เพราะทางภาคใต้ของไทยที่พบส่วนมากเป็นโคกเจดีย์หรือมณฑป ดังเช่นวัดแก้วที่ไชยา และเขาน้อยที่สงขลา ซึ่งพระบรมธาตุไชยากี้ได้ถูกซ่อมแซมตลอดเวลา ฉะนั้นวัดหรือโบราณสถานในสมัยศรีวิชัย ส่วนใหญ่อาจเป็นเพียงวัดอนุสาวรีย์ ส่วนที่จำพรรษาของสงฆ์อาจจะอาศัยจำพรรษาตามถ้ำ และปลุกแยกต่างหากไกลออกไป แต่มีพระภิกษุสงฆ์มาปฏิบัติรักษา ในสมัยโบราณจะมีพวกเลกวัด แต่ในสมัยศรีวิชัยมีหรือไม่ ไม่ยืนยัน ประเพณีทางศาสนาเช่นนี้ ได้ติดมาถึงเมืองนครศรีธรรมราช โดยจะเห็นได้ว่า แต่เดิมวัดพระบรมธาตุนครศรีธรรมราช ก็มีได้เป็นวัดที่มีพระภิกษุสงฆ์จำพรรษา เป็นวัดส่วนกลาง มีพระครูลังกาแก้วลังกาเดิม ลังการาม เป็นผู้รักษาปฏิบัติ

๔๕. พระบรมธาตุนครศรีธรรมราชเป็นเจดีย์ทรงกลมแบบโอคว่าอย่างลังกา ซึ่งต่างกับเจดีย์ศรีวิชัยแบบอื่นๆ

๔๕.

ประติมากรรมในศิลปะสมัยศรีวิชัย เป็นประติมากรรมที่เกี่ยวข้องกับศาสนาและเป็นงานศิลปะซึ่งรับใช้ศาสนาทั้งสิ้น ลัทธิศาสนาของสมัยศรีวิชัยเป็นแบบมหายาน เพราะคติทางมหายานชอบสร้างรูปเคารพเป็นพระโพธิสัตว์ โดยได้รับอิทธิพลจากศิลปะอินเดีย สมัยคุปตะ หลังคุปตะและปาละ-เสนะ ประติมากรรมสมัยศรีวิชัยนี้ มีทั้งงานที่จำหลักด้วยศิลาและหล่อด้วยสำริด เช่น การจำหลักรูปพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร ซึ่งพบที่ อำเภอยะยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี จำหลักเป็นรูปพระโพธิสัตว์แบบ ๒ กรยืนเอียงสะโพกอยู่ในท่าตรึงคังอเข้าซ้ายเล็กน้อย ทรงผมของรูปประติมากรรมจะทำเป็นผมเกล้าแบบอินเดีย โดยปล่อยชายผมลงมาครึ่งหนึ่งของผมตอนที่เกล้า และอีกส่วนหนึ่งปล่อยชายลงมาประทางด้านพระปฤษฎางค์

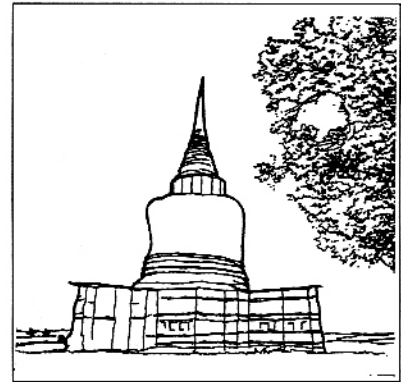
ประติมากรรมสำริดศิลปะสมัยศรีวิชัย สร้างได้อย่างประณีตและจัดว่ามีความงามที่สมบูรณ์แบบใดอย่างหนึ่ง ดังเช่นรูปพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรสำริด ๒ องค์ พบที่วัดมหาธาตุไชยา พระโพธิสัตว์สำริดนี้ ก็มีการเกล้าผมแบบปล่อยชาย และประบำทางด้านพระปฤษฎางค์เช่นกัน ความงามของประติมากรรมสำริดนั้นบ่งถึงความชำนาญในทางเชิงช่าง และแทรกเคล้าอารมณ์ของผู้สร้างเป็นอย่างดี

๔๕. รูปหล่อสำริดพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร เป็นรูปประติมากรรมแบบศรีวิชัยที่งามที่สุดที่พบในประเทศไทย

นอกจากนั้น ในศิลปะสมัยศรีวิชัยยังนิยมสร้างรูปเคารพเป็นรูปพระศรีเมตไตรยโพธิสัตว์ตามลัทธิมหายานอีกด้วย

พระพุทธรูปในศิลปะศรีวิชัย ลักษณะเด่นโดยทั่ว ๆ ไป มีลักษณะองค์อวบอ้วนประทับปางชัสตมอิเพชร บั้วรองฐานเป็นกลีบใหญ่ กลีบบัวเป็นสันที่ริม พระพักตร์กลม พระเมาฬีเป็นต่อมกลม เม็ดพระศกใหญ่ พระทนต์หัก ขอบสร้างมีประภามณฑล จีวรคลุมพระองค์บางแนบเนื้อ ชายสังฆาฏิลิ้น จากพุทธลักษณะเช่นนี้ ทำให้เกิดความเห็นแตกต่างกันไปในทางศิลปะ โดยการที่นำรูปพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรรูปครึ่งองค์ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพระนคร เปรียบเทียบกับพระพุทธรูปปางประทับนั่งภัทรอาสน์ ณ เจดีย์เมณฑุต ในศิลปะชวาภาคกลาง ทำให้เกิดการชี้บ่งลงไปว่าศิลปะศรีวิชัยในประเทศไทยก็เป็นศิลปะที่ได้รับอิทธิพลจากศิลปะสมัยคุปตะในพุทธศตวรรษที่ ๑๑ (จากข้อนี้จำเป็นต้องพิสูจน์กันต่อไป แต่หลักฐานหรือข้อมูลที่จะนำมาพิสูจน์นับว่ามีน้อยมากในเมืองไทย เพราะรูปประติมากรรมส่วนใหญ่มีพบที่เกาะชวามากมาย และข้อนี้ก็ไม่น่าที่จะใช้ไม่ได้เสียเลยทีเดียว เพราะความประทับใจความนึกคิด ความเชื่อถือวัฒนธรรม ก็ได้รับมาจากครุคนเดียวกันคือ ศิลปะสมัยคุปตะของอินเดียในพุทธศตวรรษที่ ๑๑)

๔๖.

๔๗.

๔๖. เจดีย์กลมวัดสะติงพระ จังหวัดสงขลา
เมืองศรีะมิงเภาคอค

๔๗. พระธยานิพุทธ ศิลปะแบบภาคกลาง
ปัจจุบันองค์นี้อยู่ในพิพิธภัณฑ
วัดพระศรีรัตนศาสดาราม

๔๘. ภาพจำหลักหินรูปนางรำ ที่ปราสาทหิน
พิมาย ศิลปะขอมแบบลพบุรี
พุทธศตวรรษที่ ๑๗

